

ULOGA I STATUS ZNANSTVENOG RADA U MUZEJSKIM USTANOVAMA NA PRIMJERU ISTRAŽIVANJA PROVENIJENCIJE UMJETNINA IZ PLEMIĆKIH ZBIRKI

izv. prof. dr. sc.
Jasminka Najcer
Sabljak

Akademija za umjetnost i kulturu u
Osijeku
HR-31000 Osijek
Kralja Petra Svačića 1/f
jnajcersabljak@uaos.hr

Prethodno priopćenje
UDK 7.074:001>(497.5)

U obradi teme iznosi se uloga, status i dosezi višegodišnjeg istraživanja provenijencije umjetnina plemićkih zbirki u baštinskim institucijama, koje je svoje polazište imalo u interdisciplinarnim istraživanjima, a rezultiralo je znanstvenim radovima, izlaganjima na skupovima te je popularizirano i prezentirano u sklopu izložbi i popratnih recenziranih kataloga i knjiga.

Ključne riječi: znanost, istraživanje, muzeji, provenijencija umjetnina, plemićke zbirke.

UVODNO

U sklopu znanstvenog kolokvija *Znanost u funkciji kulturne baštine* održanog na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku 2023. godine u suradnji s Muzejom Slavonije otvorena je tema nedovoljno aktualiziranog statusa znanstvenog rada u kontekstu baštinskih ustanova, a posebno muzeja.¹

Znanstvenici na sveučilištima i institutima često posežu za baštinskom građom unutar institucija koja je dostupna ili manje dostupna u sklopu izložbi, čuvaonica, muzejskih publikacija, digitalnih baza i tezaurusa.² Znanstvena istraživanja spominju se i u aktualnom *Zakonu o muzejima* u poglavlju *Opće odredbe*, čl. 3. u kojem se muzejska djelatnost definira kao nabava muzejske građe te njezino istraživanje, stručna i znanstvena [*sic*] obrada, kao i njezina sistematizacija u zbirke.³ U istom se zakonu u poglavlju *Muzejska djelatnost* u čl. 7. ističe da muzeji organiziraju istraživanja, izdavačku djelatnost, predavanja, konferencije i stručne skupove kao i edukativne aktivnosti i radionice, što dodatno približava djelatnost muzejske zajednice onoj znanstvenoj (npr. sveučilišnoj), s vrlo sličnim definicijama oblika rada. Organizatori kolokvija smatrali su da, unatoč navedenim poticajnim stavovima zakonodavca, segment znanstvenog rada u muzejskoj zajednici nije potpuno definiran niti je dovoljno poticajan i vrednovan te najčešće proizlazi iz individualnog angažmana pojedinca koji uvelike ovisi o osobnom afinitetu, no i o nadređenoj osobi u instituciji koja može i ne mora biti naklonjena znanstvenom radu u okviru muzejske institucije, što je sve veća praksa.⁴

Utvrdjivanje suodnosa znanstvenog i muzejskog rada te kulturne baštine kao i odnosa znanstvenog rada na istraživanju kulturne baštine u znanstvenim i muzejskim institucijama jedno je od aktualnih pitanja u našoj znanstvenoj, ali i muzejskoj zajednici. Naime, pitanje znanstvenog rada u muzejima izrijeком se spominje, odnosno ima praktičnu primjenu u svakodnevnom radu stručnog muzejskog osoblja u odnosu na *Pravilnik o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja*. U tom se podzakonskom aktu ističe da je temeljno stručno muzejsko zvanje kustos, no stručnim muzejskim zvanjima smatra se i konzervator restaurator, restaurator tehničar i viši restaurator tehničar te odgovarajuća viša zvanja iz područja konzervatorsko-restauratorske djelatnosti koja se stječu u skladu s propisima kojima se uređuje zaštita i očuvanje kulturnih dobara. Drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti u kontekstu ovoga Pravilnika smatraju se i stručna zvanja iz područja knjižnične i arhivske djelatnosti koja zaposlenici u muzejima stječu u skladu s

propisima koji uređuju knjižničnu i arhivsku djelatnost.⁵ Svi ti djelatnici imaju mogućnost napredovanja, pri čemu se koristi *Obrazac za bodovanje*, koji je dio Pravilnika. U njemu se navode i određeni elementi koji se izravno odnose na temu ovoga rada, odnosno uključenost znanstvenog rada u muzejskoj zajednici:

a) OBJAVLJENI ZNANSTVENI I STRUČNI RADOVI

(u okviru kojega se posebno vrednuju elementi: doktorat znanosti stečen u znanstvenom ili umjetničkom području relevantnom za muzejsku djelatnost, znanstveni članak)

b) IZLAGANJA I PREDAVANJA

(u okviru kojega se posebno vrednuju elementi: izlaganje na međunarodnom znanstvenom ili stručnom skupu, izlaganje na domaćem znanstvenom ili stručnom skupu, sudjelovanje u nastavi na visokoškolskim ustanovama – ciklus predavanja ili vježbi, najmanje tri).

Dodatni poticaj muzejskoj zajednici da se bavi znanstvenim radom daje i još uvijek važeći *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije*. U tom se pravilniku ističe da u nacionalnome muzeju stručne poslove obavlja najmanje sedam kustosa, od kojih najmanje troje mora biti u zvanju muzejskog savjetnika, dok u regionalnome muzeju stručne poslove obavlja najmanje pet kustosa, od kojih najmanje jedan mora biti u zvanju muzejskog savjetnika.⁶ Time zakonodavac neposredno upućuje članove muzejske zajednice na napredovanje u struci, a posredno i na bavljenje znanstvenim radom.

Do tih promjena u podzakonskim aktima jedino se u sklopu muzeja unutar HAZU-a vrednovao i poticao znanstveni rad kao uvjet napredovanja, dok je u ostalim muzejima bio prepušten osobnom angažmanu djelatnika u muzeju, no situacija se nakon donošenja *Pravilnika* pokrenula, pa se znanstveni rad vrednuje i u napredovanju unutar muzejske struke.

Prema podacima iz Registra muzeja, galerija i zbirki u RH koji se vodi u Muzejskome dokumentacijskom centru u radu koji je obuhvatio situaciju 2008. godine, u 225 muzeja u Hrvatskoj bilo je zaposleno 1464 osoba, od čega 986 stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika, među kojima 566 kustosa (uključujući više kustose i muzejske savjetnike), 91 muzejski tehničar, 50 restauratora, 26 dokumentarista, 30 muzejskih pedagoga itd. Visoku stručnu spremu imalo je 77 % muzejskih djelatnika, a 13,5 % od njih imalo je znanstveno zvanje magistra ili doktora znanosti.⁷ Analizom

¹ Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2022-10-9843 *Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija umjetnost u društvu od 19. do 21. stoljeća*.

² *Informatica Museologica*, muzejski časopis u broju 3/4 iz 1998. godine donosi nekoliko tekstova muzealaca i znanstvenika na tu temu. <https://hrcaak.srce.hr/broj/11577>, pristupljeno 15. listopada 2023.

³ *Zakon o muzejima*, stupio na snagu 1. siječnja 2023. godine (NN 114/22).

⁴ Cvetnić, Sanja. Znanstveni rad u Galeriji starih majstora ili orijentacijski maraton s preprekama. // *Informatica Museologica*, 3/4(1998), str. 9–14.

⁵ *Pravilnik o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja*, stupio na snagu 30. listopada 2019. godine (NN 104/2019).

⁶ *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije*, stupio na snagu 18. ožujka 2006. (NN 30/06).

⁷ Franulić, Markita. Stručni i pomoćni stručni djelatnici u hrvatskim muzejima – pregled (tekst izlaganja na 1. kongresu muzealaca Hrvatske, 2008.), dostupno na mrežnim stranicama Muzejskog dokumentacijskog centra <https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Kongres-strucnjaci-M-Franulic.pdf>, pristupljeno 3. listopada 2023.

brojčanih pokazatelja i njihovom usporedbom s podacima iz prethodnih godina, kao i s nekim podacima iz europskih zemalja moguće je upućivati na konstante, promjene, trendove i kretanja u pojedinom segmentu muzejske djelatnosti, pa i u odnosu na znanstveni rad u muzeju. Nažalost, u recentnim izvještajima, odnosno statističkim pregledima djelatnosti hrvatskih muzeja, nema istaknutoga broja nositelja znanstvenog zvanja među stručnim muzejskim osobljem.⁸

Zbog nedostatka egzaktnih pokazatelja zasad možemo samo iskustveno tvrditi da Zakon o muzejima ne određuje jasno ulogu znanstvenog rada, ne uspostavlja važne kriterije te ne daje poticaj za bavljenje znanstvenom djelatnošću unutar muzeja, iako bi takvi procesi zasigurno znatno podigli razinu kvalitetnog bavljenja muzejskom građom, poznavanja fundusa odnosno zbirke te transfera znanja prema stručnjacima i znanstvenicima izvan ustanove, posjetiteljima i široj javnosti.⁹

Osim aspekta pozicije znanstvenog rada unutar muzejske zajednice važno je preispitivati i aspekt odnosa znanosti, odnosno znanstvenika izvan muzejske zajednice, u sustavu visokoškolske ustanove, različitih zavoda i znanstvenih instituta, pri čemu se koriste dosezi muzejske djelatnosti kao resurs znanstveno-istraživačkog rada unutar muzejskih institucija. Stručni, ali i znanstveni rad muzejskih djelatnika pritom postaje temelj znanstvenog bavljenja mnogih stručnjaka i znanstvenika izvan muzejskih institucija, pri čemu se isprepleću te dvije djelatnosti, odnosno djelatnici muzeja postaju izravno ili neizravno involvirani u procese znanstvenih institucija.

Navedene zakonske i podzakonske odredbe iz područja muzejske djelatnosti trebale bi utjecati na sve veću uključenost muzeja u znanstvena istraživanja, objavu znanstvenih tekstova, doktorskih disertacija i sličnih radova nastalih na temelju istraživanja kulturne baštine, odnosno muzejskih zbirki i muzejske dokumentacije.¹⁰

Muzeji su pritom kroz povijest bili u uskoj vezi s visokoškolskim ustanovama, a ta je tradicija posebno vidljiva kod prirodoslovnih i arheoloških muzeja.¹¹ U pravilu ti muzeji provode rad na širim znanstvenim projektima s većim brojem istraživača pod vodstvom neke znanstvene institucije. No sve se više i u ostalim muzejima promiče međuinstitucionalna suradnja na projektima koje uglavnom pokreću visokoškolske ustanove, različiti zavodi i znanstveni instituti, a u posljednje vrijeme i Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ).

Hrvatsku zakladu za znanost osnovao je Hrvatski sabor posebnim zakonom radi promocije znanosti, visokog školstva i tehnološkog razvoja u Republici Hrvatskoj te

potpore znanstvenim, visokoobrazovnim i tehnološkim programima i projektima.¹²

Od svojega osnutka Zaklada je financirala kompetitivne znanstvene, razvojne i inovacijske projekte. Zaklada je 2013. godine od Ministarstva znanosti i obrazovanja preuzela financiranje nacionalnih znanstveno-istraživačkih projekata, a 2014. godine i financiranje razvoja karijera mladih istraživača. Zakladom upravlja Upravni odbor Zaklade, koji se sastoji od sedam članova. Članove Upravnog odbora Zaklade imenuje Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske iz redova vrhunskih hrvatskih znanstvenika vodeći računa o zastupljenosti svih znanstvenih područja. Prije desetak godina uspostavljena je mreža znanstvenih projekata unutar HRZZ-a, u sklopu koje se potiče suradnja znanstvenika s djelatnicima iz različitih područja, pa i stručnjaka unutar tzv. AKM zajednice baštinskih ustanova (arhivi – knjižnice – muzeji).¹³

Davno je još doajen muzeološke teorije i prakse, povjesničar umjetnosti, kolekcionar i ravnatelj Gipsoteke u Zagrebu Antun Bauer, zagovarajući znanstveni rad u muzeju, istaknuo: „Zbirke su dragocjena izvorna studijska građa koju muzeji moraju naučno obrađivati: naučni rad preduvjet je za valorizaciju muzejskog materijala već kad on ulazi u muzejsku zbirku, a pogotovo kada je postavljen u izložbenoj zbirci muzeja.”¹⁴

Te riječi postaju sve značajnije upravo u današnje vrijeme koje bilježi sve veće uništavanje prirodne i kulturne baštine, pa se znanstvena istraživanja ne mogu zamisliti bez muzejskih zbirki jer su upravo muzeji postali jedina mjesta koja su uspjela sačuvati određene vrste artefakata. Nažalost, smatramo da je znanstveni rad i dalje s jedne strane nedovoljno prisutna i valorizirana sastavnica rada u muzejima, a s druge strane neke znanstvene ustanove nisu do kraja prepoznale mogućnosti suradnje s muzejima i korištenje njihovih resursa u znanstvenim istraživanjima.¹⁵ Razlog tomu jest nedostupnost podataka i informacija o građi muzeja, odnosno o predmetima u zbirkama. Istraživači često nemaju informacije što pojedini muzeji posjeduju zbog nedostupnosti muzejskih fondova. I u doba kvalitetnih mobilnih uređaja i kamera još uvijek je teško iz pojedinih muzejskih institucija dobiti vizualnu identifikaciju predmeta, a uvid u građu ili pregled građe uz nadzor stručnjaka u nekim muzejskim institucijama, zbog brige o predmetima, i dalje nije moguć. Građa je često neprimjereno pohranjena, u lošem stanju, stoga rukovanje može rezultirati dodatnim oštećenjem, što

¹² Zaklada je osnovana 21. prosinca 2001. godine kao Nacionalna zaklada za znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj Republike Hrvatske, od 2009. godine Zaklada djeluje pod imenom Hrvatska zaklada za znanost. (NN 117/2001). Hrvatska zaklada za znanost, dostupno na <https://hrzz.hr/o-zakladi/>

¹³ Istraživanja vezana za provenijenciju građe plemićkih zbirki u inozemstvu i izvan Osijeka realizirana su u sklopu projekata HRZZ: *Hrvatska i Srednja Europa: umjetnost i politika u razdoblju moderne (1780. – 1945.)*, UIP-2013-11-4153, *Umjetnost i država u Hrvatskoj od prosvjetiteljstva do danas*, IP-2018-01-9364; *Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija umjetnosti u društvu od 19. do 21. stoljeća*, IP-2022-10-9843, voditelj projekata je prof. dr. sc. Dragan Damjanović (Filozofski fakultet, Zagreb).

¹⁴ Zgaga, Višnja. Nav. dj., str. 5

¹⁵ Digitalna istraživačka infrastruktura za umjetnost i humanistiku u Republici Hrvatskoj (DARIAH-HR) djeluje na jačanju mreža digitalne istraživačke infrastrukture za potrebe akademske zajednice. Digitalizacijom muzejske građe podaci postaju sve dostupniji istraživačima izvan muzejskih institucija, a istodobno muzejski predmeti ostaju zaštićeni u povoljnim muzejskim uvjetima. DARIAH-HR, <https://dariah.hr/hr/naslovnica/>, pristupljeno 15. listopada 2023.

⁸ Statistički pregled za 2022. godinu, dostupno na mrežnim stranicama Muzejskog dokumentacijskog centra https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Statisti%C4%8Dki%20pregled%20za%202022_MDC.pdf, pristupljeno 3. listopada 2023.

⁹ Najcer Sabljak, Jasminka, Zec, Daniel. Metodologija istraživanja umjetničkih djela u muzejima. // Festival znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek, 2016. Osijek, 18. 4. 2016. – 24. 4. 2016. (poster).

¹⁰ Zgaga, Višnja. Znanstveni rad u muzejima – recepcija i valorizacija. // *Informatica Museologica*, 3/4 (1998), str. 5–8.

¹¹ Balabanić, Josip, Čaleta, Darija, Vuković, Marijana. Prirodoslovni muzeji i znanstveni rad. // *Informatica Museologica*, 3/4(1998), str. 47–54.

onemogućuje uvid u istraživanje građe. Proces restauracije dugotrajan je i vrlo skupocjen, stoga neki muzeji desetljećima nisu u mogućnosti restaurirati građu, izložiti je ili pohraniti u odgovarajuće muzejske depoe te je učiniti dostupnom istraživačima. Posao kustosa zahtijeva skrb o građi, preventivnu zaštitu građe, restauraciju i obradu građe kako bi bila dostupna široj javnosti izložena u stalnim ili privremenim izložbama ili u katalogima zbirki, bazama podataka. Digitalizacija zbirki koja se dugi niz godina provodi u RH možda bi djelomično mogla riješiti poteškoće s dostupnosti građe znanstvenicima, istraživačima, studentima.¹⁶ Projekt Ministarstva kulture *E-kultura* pokrenut 2023. godine osmišljen je s ciljem digitalne dostupnosti i pristupačnosti te dugoročnog očuvanja građe baštinskih institucija, muzeja, arhiva i knjižnica.¹⁷ Portal je pretraživ po zbirka baštinskih ustanova i temama te donosi i pregled virtualnih izložbi koje aktualiziraju slikarstvo, knjige, fotografije kroz provodni tekst s nekoliko vizualnih primjera. Za održivost projekta važno će biti uključiti što više baštinskih institucija kako bi podaci o građi postali dostupni, a portal aktualan.

Važno je zaključiti da su muzeji i njihova kulturna baština ishodišta bavljenja znanstvenim radom, a znanstveni rad može se smatrati važnim aspektom muzejskog rada, koji uz primarno stručnu obradu predviđa i znanstveno bavljenje kulturnom baštinom. No nedovoljna suradnja baštinskih ustanova i segmenata našeg kulturnog i znanstvenog života u svrhu istraživanja, komuniciranja i zaštite kulturne baštine rezultiraju manjom obradom i objavom istraživanja. Suodnos temeljnog, stručnog muzejskog i znanstvenog rada nužan je u svrhu prepoznavanja, proučavanja i zaštite kulturne baštine, što je razvidno i iz primjera bavljenja provenijencijom plemićkih zbirki istočne Hrvatske.

IZAZOVI ZNANSTVENOG ISTRAŽIVANJA NA PRIMJERU MUZEALIZIRANIH PLEMIČKIH ZBIRKI ISTOČNE HRVATSKE

Plemićke obitelji s prostora istočne Hrvatske ostavile su snažan trag na području razvoja kulture i umjetnosti jer su u svojim dvorcima, kurijama i gradskim palačama izgradile značajne zbirke umjetnina do Drugog svjetskog rata, prvotno njihovim uvozom, potom i narudžbama djela udomaćenih, a kasnije i domaćih umjetnika.¹⁸ Njihova bogata baština ostala je sačuvana u hrvatskim muzejima i postala izvor znanstvenog i stručnog istraživanja, a njezina muzealizacija postaje snažan resurs nacionalnog kulturnog turizma.

Dugi niz godina istraživane su plemićke obitelji Adamović, Cseh, Eltz, Hillebrand von Prandau, Janković Čalmanski, Janković Daruvarski, Khuen-Belassi, Mihalović, Normann-Ehrenfels, Odescalchi, Pejačević itd., koje su se

na područje omeđeno rijekama Dravom, Savom i Dunavom doselile iz raznih područja Europe, nakon ratova s Osman-skim Carstvom. Obitelji su imale temeljnu zadaću ekonomski, društveno i politički unaprijediti područje međurječja te ga povezati s Habsburškom Monarhijom.

Tijekom Drugog svjetskog rata Konzervatorski zavod Nezavisne Države Hrvatske dao je važan naputak vlasnicima zbirki o očuvanju građe iz dvoraca, kako postupati s povijesno-umjetničkim predmetima te gdje ih pohraniti tijekom ratnih zbivanja.

Unatoč poznatim pokušajima nekih plemićkih obitelji u dislokaciji zbirki na sigurnija mjesta (npr. Pejačević, Eltz), većina je umjetnina ipak ostala *in situ*, stoga je trebalo pronaći likovnu građu u muzejskim institucijama u kojima je nakon Drugog svjetskog rata pohranjena. Najvažniju ulogu u fizičkom spašavanju umjetnina imala je *Komisija za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina* pri Ministarstvu prosvjete – Odjel za kulturu i umjetnost u Zagrebu, poznata pod kraticom KOMZA, na čelu s profesorom Vladimirom Tkalčićem, uglednim muzeologom, konzervatorom i kulturnim djelatnikom.

Na području Slavonije KOMZA je odredila Državni muzej u Osijeku (danas Muzej Slavonije) za svoj sabirni centar, a djelatnicima te ustanove, na čelu s ravnateljem Josipom Bösendorferom, pripala je zahtjevna uloga sabirača i čuvara predmeta iz konfisciranih i ratom poharanih slavonskih dvoraca. Među tim osobama nezaobilazno je ime kustosice Muzeja Slavonije Danice Pinterović. Iz njezinih se dnevnih zapisa mogla iščitati djelatnost komisije koja je bila iznimno otežana u teškim poslijeratnim materijalnim prilikama zbog neupućenosti lokalnog stanovništva u vrijednost baštine plemstva, a ponekad i namjernim opstruiranjem rada ondašnjih vlasti.¹⁹

Nakon prve faze prikupljanja materijala velik dio te građe dodijeljen je u vlasništvo Muzeja, a potom se pristupilo stručnoj obradi i predstavljanju javnosti tih djela. U borbi s vremenom i svim zaprekama do mnogih su slavonskih i srijemskih mjesta članovi KOMZA-e stizali prekasno za spas ugroženog materijala, a prilikom njegova preuzimanja sastavljeni su popisi umjetnina često samo s temeljnim materijalnim podacima (dimenzije, tehnika), bez informacija o autoru, vremenu nastanka ili sadržaju umjetnine. Naime, do njih se nije moglo ni doći u opisanim uvjetima, stoga je istraživanje provenijencije umjetnina bilo uvelike otežano. Informacije o pojedinoj umjetnini bile su ponekad toliko manjkave da se prema upisanim podacima kasnije taj materijal više nije mogao identificirati ni stručno obraditi, što je bilo posebno evidentno kod brojnih grafika.²⁰

Muzealizirana građa otvorila je niz pitanja, među ostalim njezine stručne obrade koja je dotad bila samo fragmentarno obrađena u sklopu monografija umjetnika ili pregleda muzejskih zbirki bez naznake provenijencije.

¹⁶ Jedan od programa za digitalizaciju građe jest M++ program, ugrađen prije desetak godina u većinu muzejskih institucija u RH s ciljem digitalizacije i dostupnosti podataka. No još nije dostupan vanjskim korisnicima.

Koordinaciju vodi Muzejski dokumentacijski centar u Zagrebu, a program je u domeni tvrtke Link2 d.o.o.

¹⁷ Portal *E-kultura*, <https://ekultura.hr/>, pristupljeno 20. prosinca 2023.

¹⁸ Najcer Sabljak, Jasminka i Lučevnjak, Silvija. Umjetničke zbirke slavonskih plemićkih obitelji. // Umjetnost slavonskog plemstva: vrhunska djela europske baštine. Katalog izložbe, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2021.

¹⁹ Najcer Sabljak, Jasminka. Danica Pinterović i muzealizacija zbirki slavonskog plemstva. // Osječki zbornik, 34(2018.), 99–106.

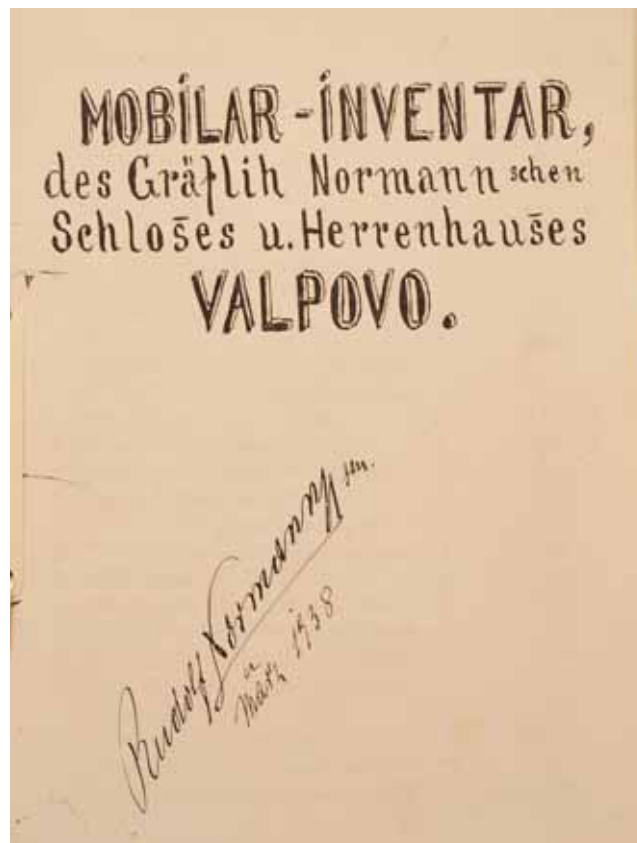
²⁰ Najcer Sabljak, Jasminka. *Bakrorezi i bakropisi iz plemićkih zbirki Slavonije i Srijema*. katalog izložbe, VII. Dani grafike u Muzeju likovnih umjetnosti, 10. 12. 2015. – 31. 1. 2016., Muzej likovnih umjetnosti, Osijek, 2015.str. 23–57.

Nakon što je materijal iz plemićkih i građanskih konfisciranih zbirki dodijeljen u vlasništvo osječkog muzeja, njegove zbirke slika bile su dostatne za izdvajanje građe i pridruživanje novoj specijaliziranoj ustanovi Galeriji slika (Galerija likovnih umjetnosti, današnji Muzej likovnih umjetnosti u Osijeku), koja je osnovana 1940. godine, a otvorena 1941. godine angažmanom povjesničara umjetnosti, kolekcionara i ravnatelja zagrebačke Gipsoteke Antuna Bauera.²¹ Sličan proces dodjele konfiscirane građe s područja sjeverne Hrvatske i samog Zagreba, nakon Drugog svjetskog rata, tekao je i u zagrebačkim muzejima, u kojima je trebalo pronaći i istražiti likovnu građu plemićkih zbirki s područja istočne Hrvatske koja se na različite načine i ondje zatekla.²²

Temelj istraživanju umjetničkih zbirki najznačajnijih plemićkih obitelji s područja istočne Hrvatske postavljen je 2007. godine magistarskim radom *Likovna baština obitelji Pejačević iz Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku*.²³ Potom je javnost bila upoznata s plemićkim zbirkama na izložbi *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, održanoj u Zagrebu 2009., kada je istraživanje provenijencije umjetničkog materijala u našim krajevima bilo na samim počecima.²⁴ Kasnije se 2012. godine istraživanje nastavilo obranjenom doktorskom temom *Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu*.²⁵

Godine 2013. realizirana je izložba s recenziranim katalogom *Likovna baština obitelji Pejačević*, koja je nakon Osijeka gostovala u nekoliko hrvatskih gradova, ali i u inozemstvu (Republika Mađarska i Srbija).²⁶ Svojim istraživanjima pretočenim u tekstove o baštini obitelji Pejačević u katalogu izložbe dali su veliki doprinos i istraživači iz Republike Bugarske, Mađarske i Srbije.²⁷

Potom istraživanja o iločkoj zbirci publicirana su u knjizi *Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardije i Rima do Iloka*.²⁸ Valpovačka zbirka u sklopu izložbe i kataloga *Valpovački vlastelini Prandau-Normann* realizirana je u partnerskoj suradnji nekoliko baštinskih ustanova – Muzeja likovnih umjetnosti, Muzeja Slavonije, Državnog arhi-

Sl. 1. Inventar valpovačkog dvorca, Zavičajni muzej Našice

va iz Osijeka i Muzeja Valpovštine iz Valpova.²⁹ U sklopu *VII. Dana grafike* u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku predstavljeni su bakrorezi i bakropisi iz plemićkih zbirki Slavonije i Srijema, kao izdvojena građa koja je u velikom broju sačuvana u muzejima bez obzira na strukturu i osjetljivost.³⁰

Izložbom *Umjetnost slavenskog plemstva – vrhunska djela europske baštine*, realiziranom

2021. godine u Galeriji Klovičevi dvori u partnerskoj suradnji s Muzejom likovnih umjetnosti i Muzejom Slavonije u Osijeku, sintetizirana su istraživanja likovne baštine plemićkih obitelji novovjekovnog razdoblja na području istočne Hrvatske.³¹

Na izložbi su bili predstavljeni odabrani predmeti širokog kulturološkog raspona – od umjetnina preko umjetničkog obrta do arhivskog gradiva i srodne građe s naglaskom na djelima likovne umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo, grafika, arhitektura). Tom se izložbom oblikovao za široku publiku, ali i stručnjake različitih profila atraktivan prikaz

²¹ Zec, Daniel. Antun Bauer i osnivanje Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku // Znanstveno-stručni skup „Prof. dr. Antun Bauer muzealac i donator“ Zagreb, Hrvatska, 03.12.2021-03.12.2021

²² Najcer Sabljak Jasminka i Lučevnjak Silvija. // State Authorities and the Heritage of Noble Families of Eastern Croatia // Art and Politics in the Modern Period – conference proceedings, urednici Dragan Damjanović, Lovorka Magaš Bilandžić, Željka Miklošević. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019. Str. 221–229.

²³ Najcer Sabljak, Jasminka. Likovna baština obitelji Pejačević iz Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku (magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), 2007.

²⁴ Najcer Sabljak, Jasminka. Likovna ostavština velikaških obitelji. // Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije (katalog izložbe). / urednici Vesna Kusin, Branka Šulc. Sv. 2. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske; Galerija Klovičevi dvori, 2009. Str. 464–469.

²⁵ Najcer Sabljak, Jasminka. Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), 2012. <https://www.croris.hr/crosbi/searchByContext/2/30618>

²⁶ Najcer Sabljak, Jasminka i Lučevnjak, Silvija. Likovna baština obitelji Pejačević (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013.

²⁷ Gesheva Yordanka. // Obitelj Pejačević i Bugarska. // Likovna baština obitelji Pejačević (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013., Str. 255–267; Bošković, Đorđe. // Rumsko vlastelinstvo obitelji Pejačević. // Likovna baština obitelji Pejačević (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013. str. 267–278; Pajrić, Franjo. Pejačević i grad Sopron. // Likovna baština obitelji Pejačević (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013. Str. 278–288.

²⁸ Najcer Sabljak, Jasminka. Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardije i Rima do Iloka. Osijek, Zagreb, Ilok: Muzej likovnih umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske; Muzej Grada Iloka, 2015.

²⁹ Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak Silvija. Povijest likovne zbirke Valpovačkih vlastelina // *Valpovački vlastelini Prandau – Normann: katalog izložbe* // urednici Danijel Jelaš et al., Osijek – Valpovo, Muzej likovnih umjetnosti et al., 2018. Str. 124.; Najcer Sabljak Jasminka; Ivan Roth. Likovna baština, katalog izložbe // *Valpovački vlastelini Prandau – Normann: katalog izložbe* / urednici Danijel Jelaš et al., Muzej likovnih umjetnosti et al., Osijek – Valpovo, 2018. Str. 347, 366.

³⁰ Najcer Sabljak, Jasminka. Bakrorezi i bakropisi iz plemićkih zbirki Slavonije i Srijema (katalog izložbe). Osijek: Muzej likovnih umjetnosti, 2015.

³¹ Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Umjetničke zbirke slavenskih plemićkih obitelji // *Umjetnost slavenskog plemstva – vrhunska djela europske baštine* // urednici Jasminka Najcer Sabljak et al., katalog izložbe, Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2021. Str. 8–12.

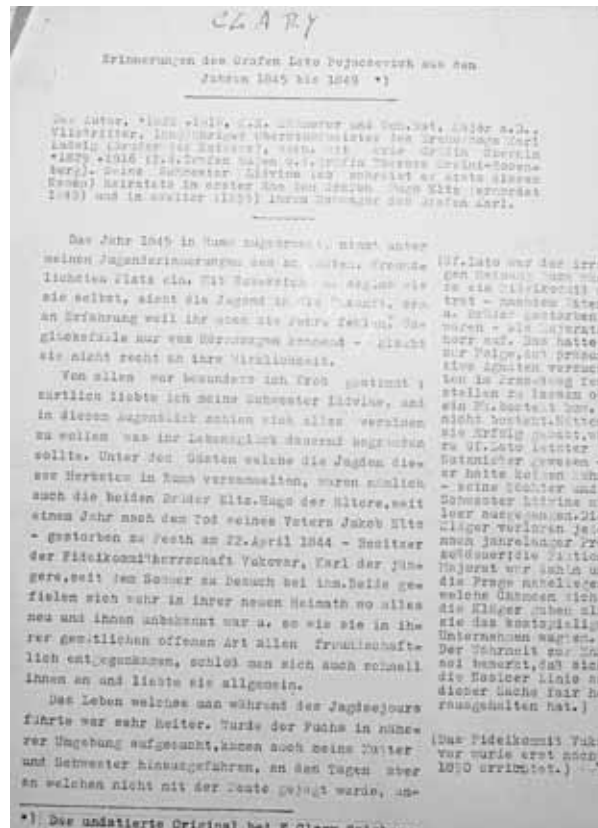
Sl. 2. Prikaz grba obitelji Khuen-Belassi iz Nuštra, Zbirka Pffetten, Salzburg

reprezentativne baštine, ali i svakodnevne kulture življenja plemstva, kojom se istodobno valorizirala njihova uloga u kulturno-povijesnoj i umjetničkoj ostavštini Hrvatske te kontekstualizirala u europskim umjetničkim i kulturnim dosegima u rasponu od 18. do gotovo sredine 20. stoljeća. U velikoj mjeri sve su ove navedene publikacije i izložbe proistekle iz istraživanja provenijencije umjetnina, kao sve važnijeg istraživačkog područja na europskoj i svjetskoj razini.

AKTUALNOST TEME – ISTRAŽIVANJA PROVENIJENCIJE UMJETNINA U EUROPI I SAD-u

Potreba za vraćanjem umjetničkih djela, koja su bila plijen nacionalsocijalističke „kulturne politike” ranijim vlasnicima, dovela je odmah nakon Drugog svjetskog rata do uspostavljanja savezničkoga sabirnog centra (*Central Collecting Point*) u Münchenu. Bila je to prva institucija za pohranu i restituciju u ratu zaplijenjenih predmeta kulturne baštine. Svjetska konferencija o židovskoj imovini oduzetoj tijekom Drugog svjetskog rata održana je u Washingtonu 1998. godine. Tada su doneseni i tzv. Washingtonski principi za povrat umjetnina (*Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art*), koji se ponekad nazivaju i *Washingtonska deklaracija*.³² Ukupno 44 države (među kojima je i Republika Hrvatska) te desetak

³² *Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art*, <https://www.state.gov/p/eur/rlhlcst/270431.htm> pristupljeno 13. 10. 2023.

Sl. 3. Rukopis Ladislava Pejačevića – Errinerungen des Grafen Lato Pejacevich aus den Jahren 1845 bis 1849 (prepisao Heinrich Khuen). Zbirka Clary-Aldringen, Salzburg (Austrija)

nevladinih organizacija obvezale su se da će pomno istražiti podrijetlo umjetnina koje se nalaze u državnom vlasništvu, oformiti posebna povjerenstva i otvoriti arhive istraživačima. Te je odluke aktualizirala *Terezinska deklaracija*, donesena 20. siječnja 2010. godine³³.

Uz američke i njemačke istraživače posebno detaljno i sistematično prihvatili su se istraživanja nacionalsocijalističkih konfiskacija Austrijanci, i to nakon odlučnih napora države pri revalorizaciji vlastite prošlosti te prestanku igranja uloge prve žrtve nacizma. Austrijska komisija za istraživanje provenijencije smatra se u Europi primjerom na tome području, a u nastojanju pribavljanja i posjedovanja djela *čistog podrijetla* sve više europskih muzeja ima sekcije i odjele za istraživanje provenijencije, a tu praksu polako preuzimaju i hrvatski muzeji. Opsežne javno dostupne transnacionalne zbirke podataka s podacima o vlasništvu i provenijenciji umjetnina, kao i registri ukradenih i konfisciranih umjetnina (npr. *The Getty Provenance Index*, *Central Registry of Information on Looted Property*, *Looted Art & Cultural Property Initiative*, *World Jewish Restitution Organization* i dr.) značajno su doprinijeli istraživanju transfera umjetnina te pripomogli promjeni odnosa prema značenju restitucije i ispravljanja nepravdi; ne samo onih iz vremena svjetskih ratova nego i onih počinjenih za vrijeme revolucija i kolonizacija Trećeg svijeta.

³³ Terezinska deklaracija, dostupno na <https://cendo.hr/novosti.aspx?id=473&title=terezinska-deklaracija#gsc.tab=0>, pristupljeno 18. 10. 2023.

Sl. 4. Fotografija salona dvorca u Nuštru, Zbirka Pfitzen, Salzburg (Austrija)

Sl. 5. Tzv. Zimmerbilder (umjetničke slike interijera), salon dvorca obitelji Pejačević u Retfali, Zbirka Clary-Aldringen, Salzburg (Austrija)

Početak 21. stoljeća u Republici Hrvatskoj započelo je istraživanje provenijencije umjetnina u skladu s opisanim globalnim zbivanjima, ponajprije u kontekstu istraživanja muzejskih zbirki, ali i opusa pojedinih umjetnika, odnosno kolekcionara.³⁴ Tim se pitanjima bavi sve više istraživača (kustosa i znanstvenika) iz hrvatske muzejske zajednice.³⁵ Istim pitanjem provenijencije i restitucije građe bivše SFRJ bavi se i jedan dio istraživača znanstvenih i muzejskih institucija iz Republike Slovenije i Republike Srbije.³⁶

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA PROVENIJENCIJE UMJETNINA PLEMIČKIH ZBIRKI

U istraživanjima i rekonstrukciji umjetničkih zbirki plemićkih obitelji istočne Hrvatske u posljednjih dvadesetak godina zatečen je velik broj umjetnina iz plemićkih zbirki koji je bio nedovoljno stručno obrađen, često nedatiran, neatribuiran, u slučaju portreta bez identifikacije lika te bez navođenja podataka o prijašnjem vlasniku i okolnostima narudžbe djela. Zatečena građa većim dijelom bila je nerestaurirana, što je predstavljalo poteškoće prilikom rada na građi, no istodobno je pomoglo u identifikaciji umjetnine kao nositelja podataka o provenijenciji. Sve to utjecalo je na odluku da se sustavno pristupi stručnom, a kasnije i znanstvenom radu na zbirka plemićkih obitelji.

Korištenjem različitih znanstvenih metoda i istraživačkih pristupa uspjela se rekonstruirati provenijencija velikog broja umjetnina u nacionalnim muzejima i galerijama, a u pojedinim slučajevima i stvoriti gotovo potpuna slika

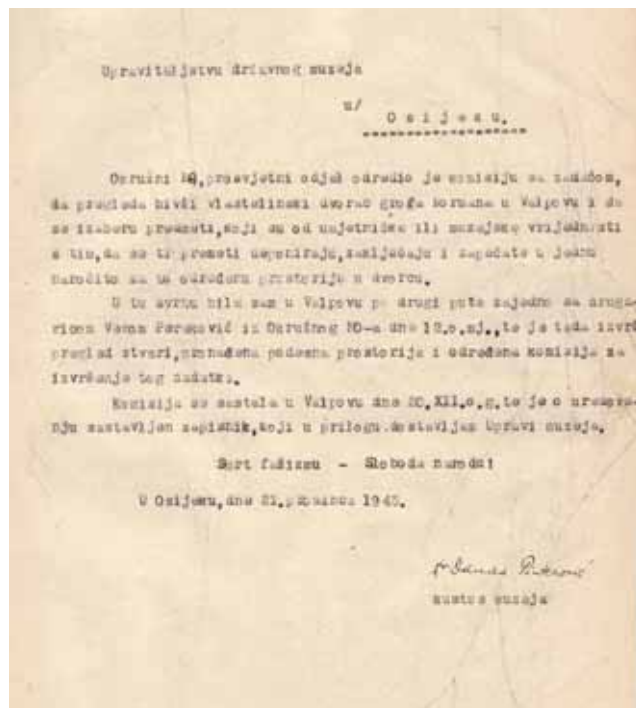
³⁴ Najcer Sabljak, Jasminka i Lučevnjak, Silvija. Pitanje transfera i provenijencije umjetnina na primjeru zbirki obitelji Eltz i Odiscalchi. Zbornik Matice srpske za likovne umjetnosti, 47 (2019) Str.121–132

³⁵ Istražuju i objavljuju radove o ovoj temi Marina Bregovac Pisk, Ljerka Dulibić, Bartol Fabijanić, Ivan Ferenčak, Antonija Mlikota, Silvija Lučevnjak, Iva Pasini Tržec, Ivan Roth, Andreja Šimičić itd.

³⁶ Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Istraživanje porijekla umjetnina na primjeru plemićkih zbirki istočne Hrvatske – metodološki pristup. Izlaganje sa 8. znanstveno-stručnog skupa slovenskih povjesničara umjetnosti „Provenijencija, transferi i vlasništvo umjetnina – Suvremeni izazovi za istraživače i vlasnike“. Maribor, 2018.

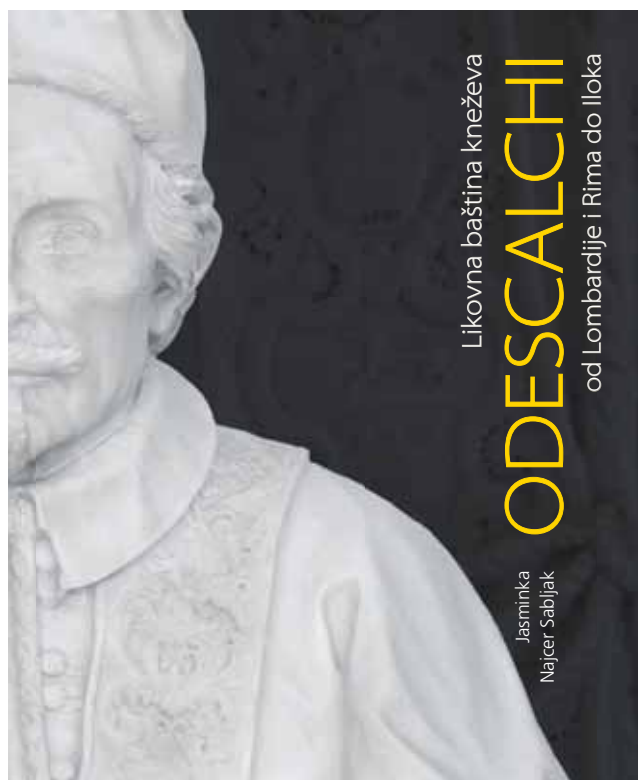
izvornih zbirki plemićkih obitelji.³⁷ Istraživanje se većinom provodilo na području Hrvatske te djelomično u inozemstvu (Austrija, Bugarska, Italija, Mađarska, Njemačka, Slovenija, Srbija). Polazna točka istraživanja bilo je prikupljanje što više informacija o izvornom vlasniku umjetnine i zbirci, a riječ je o plemićkim zbirka istočne Hrvatske nastalim od početka 18. stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata.

Trebalo je stoga istražiti razvoj i sadržaj plemićkih zbirki u navedenom razdoblju, odnosno do trenutka kada zbirka prestaje postojati na mjestu gdje je nastajala i bila čuvana. Bilo je to mukotrpno ustvrditi jer je riječ o privatnim zbir-

Sl. 6. Dokumentacija KOMZA-e, arhiva MSO

³⁷ Istraživanja su se provodila uz pomoć sustručnjakinje, kolegice Silvije Lučevnjak, povjesničarke umjetnosti i ravnateljice Zavičajnog muzeja Našice.

Sl. 7. Stručni i znanstveni radovi o umjetninama, umjetnicima, zbirkama (najčešće publikacije muzejskih ustanova u kojima su umjetnine bile muzealizirane), Najcer Sabljak, Jasminka. *Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardije i Rima do Iloka. Osijek, Zagreb, Ilok: Muzej likovnih umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske; Muzej Grada Iloka, 2015.*

kama o kojima je javnost bila relativno malo informirana, a izvorni su obiteljski arhivi često uništeni ili nesređeni. Istraživanje je krenulo od plemićkih obitelji Pejačević, Odescalchi, Eltz, Hillebrand von Prandau i Normann-Ehrenfels, jer se djela iz njihovih zbirki najvećim dijelom nalaze u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku, potom u ostalim slavonskim muzejima, ali se s vremenom proširilo i na ostale obitelji i nacionalne muzeje. S obzirom na to da su povjesnice plemićkih obitelji iznimno kompleksno područje, koje obuhvaća povijesna, genealoška, heraldička, sociološka i slična istraživanja, temi je trebalo pristupiti iznimno interdisciplinarno, konzultirajući brojne stručne i znanstvene tekstove, arhivsko gradivo i sve relevantne ostale izvore podataka, uključujući i suvremene digitalne izvore. U tom istraživanju uvijek su u fokusu bile same umjetnine kojima se pravni status nakon devastacija zbirki, njihove prodaje i dislokacija bitno promijenio, odnosno morao se ustanoviti sadašnji status, tj. vlasnik i mjesto nalaza:

- a) umjetnine nacionalizirane nakon Drugog svjetskog rata (danas u muzejskim i raznim državnim ustanovama u Republici Hrvatskoj)
- b) umjetnine ostale u vlasništvu izvornih vlasnika i njihovih nasljednika (zbog dislociranja prije i tijekom Drugog svjetskog rata, sve izvan Republike Hrvatske)

Sl. 8. Muzejska dokumentacija, Knjiga ulaska Muzeja Slavonije s upisanom pohranom slike iz kapele valpovačkog dvorca, arhiva MSO

- c) umjetnine koje su izvorni vlasnici prije ili nakon Drugog svjetskog rata prodali ili darovali drugim osobama (današnje vlasništvo odnosno lokacija često neutvrđena)
- d) umjetnine kojima je sudbina nepoznata (zbog slučajne ili namjerne devastacije zbirki, posebno tijekom i nakon Drugog svjetskog rata).

U istraživanju se uobičajeno kretalo od umjetnina u skupini a), ali se s vremenom proširilo na ostale skupine, s tim da su se skupine c) i d) najteže istraživale. U slučaju istraživanja privatnih zbirki umjetnina bilo je bitno pratiti aukcije i sve ostale dostupne izvore (npr. tisak, digitalne medije) s podacima o traženim umjetninama i uspostaviti vezu sa sadašnjim vlasnicima kako bi se potencijalno umjetnina mogla vidjeti i analizirati na sadašnjoj lokaciji. Uz niz privatnih posjednika umjetnina u inozemstvu (Burg Eltz, Eltville, Salzburg, Rothenthurn...) istraživalo se u nacionalnim muzejima i znanstvenim institucijama u inozemstvu (Nacionalni muzej, Sofija, Galerija Matice srpske, Novi Sad, Narodni muzej, Beograd, Zavičajni muzej Ruma, Nacionalna galerija i muzej, Budimpešta, Spišské muzej, Levoča, Nacionalna akademija Svetog Luke, Rim...) i arhivima (L' Archivio di Stato, Rim, Hrvatski državni arhiv, Državni arhiv u Osijeku...).

Uz glavne metode istraživanja, koje možemo podijeliti na rad na povijesnim i arhivskim izvorima te na rad s umjetninama, upravo je osobni kontakt sa sadašnjim vlasnicima umjetnina, njihova sjećanja i priče vezane uz umjetnine, koje su se generacijama prenosile usmenim putem, bili izni-

mno važan dio u stvaranju potpune slike o zbirci i djelima unutar nje. Nažalost, izvorni su obiteljski arhivi plemićkih obitelji često uništeni ili nesređeni. No kao najznačajnije metode rada ističu se istraživanja koja su provedena na sljedećim arhivskim i povijesnim izvorima:

- a) inventari dvoraca s popisima umjetnina (sl. 1.)
- b) dokumenti vlasnika o narudžbi, otkupu, restauraciji ili prodaji umjetnina te oporuke
- c) pregledi obiteljske povijesti, obiteljske kronike, genealogije, opisi i prikazi grbova (posebno važni za identifikaciju portreta članova obitelji) (sl. 2.)
- d) dokumenti o umjetnicima, odnosno njihovu opusu (ponekad se navode umjetnine iz pojedine zbirke)
- e) tekstovi (publicirani ili nepublicirani) s opisom dvoraca, odnosno umjetnina ili bilo kojim podatkom o umjetninama neke zbirke (sl. 3.)
- f) fotodokumentacija o umjetninama in situ (u prostoru dvoraca, odnosno interijeru u kojem su bile izvorno prikupljane i izlagane) (sl. 4.)
- g) tzv. Zimmerbilder (umjetničke slike interijera) na kojima su prikazane i umjetnine u interijeru (sl. 5.).

Osim ovih izvora za istraživanje je presudna bila dokumentacija KOMZA-e. Iako je situacija poraća bila kaotična, umjetnine u pravilu nisu predavali vlasnici, a dokumentacija o preuzimanju bila je vrlo oskudna, ipak je dokumentacija KOMZA-e bila ključna za istraživanje provenijencije materijala i njegovu stručnu i znanstvenu obradu. Stoga se za umjetnine nakon njihove muzealizacije kao najznačajniji povijesni i arhivski izvori ističu:

- a) dokumentacija KOMZA-e (sl. 6.)
- b) stručni i znanstveni radovi o umjetninama, umjetnicima, zbirkama (najčešće publikacije muzejskih

ustanova u kojima su umjetnine bile muzealizirane) (sl. 7.)

- c) muzejska dokumentacija, npr. knjige ulaska, inventarne knjige, dnevnici rada muzejskog osoblja, fotodokumentacija postava i izložbi (sl. 8.).

Naravno, u istraživanjima i sam likovni materijal, odnosno umjetnine (slike, grafike, skulpture, reljefi...) postaju izvor podataka o promatranom djelu i daju neke odgovore o njegovoj provenijenciji. Ova metoda potvrđuje istraživanja na povijesnim i arhivskim izvorima, a u slučaju kada ta metoda rada ne daje željeni rezultat, studiozna analiza umjetnine, osobito ako se na njima sačuvalo izvorno platno i podokvir, gotovo je jedini način da se ustanovi njezina provenijencija. Imperativ je da u oba slučaja istraživač mora maksimalno pažljivo istražiti umjetninu za koju pouzdano zna ili smatra da možda potječe iz određene zbirke.

Pritom se ističu sljedeći postupci:

- a) identificiranje sadržaja umjetnine u svrhu povezivanja umjetnine s određenom zbirkom (posebno značajno kod portreta, gdje je važno pouzdano prepoznati portretiranu osobu, obiteljski grb, inskripciju s biografskim podacima portretirane osobe i slično) (sl. 9.)
- b) detaljna potraga za signaturom i/ili datumom nastanka umjetnine na slici (sl. 10.)
- c) istraživanje zapisa, pečata i ostalih oznaka na poleđini umjetnine, podokviru ili okviru (ostavlja ih umjetnik, prodavač, vlasnik, KOMZA) (sl. 11.)
- d) identificiranje okvira tipičnih za određenu zbirku (sl. 12.).

Sl. 9. Minijatura iz zbirke valpovačkog dvorca s inskripcijom, biografskim podacima portretirane osobe, Josef Steiner, Ana Marija barunica Hillebrand von Prandau, rođ. grofica Pejačević, 1907. MV-1504, Muzej Valpovštine, Valpovo

Sl. 10. Detaljna potraga za signaturom i/ili godinom nastanka umjetnine na slici Nikolaj Vasil'evic Charitonov, *Portret Heinricha (Hinka) grofa Khuena*, 1925., Zbirka Khuen, Grundlsee (Austrija)

ZAKLJUČNO

Cilj znanstvenog kolokvija bilo je stvaranje konstruktivne rasprave i proširenja teme suodnosa znanosti i drugih baštinskih institucija radi istraživanja i bolje zaštite nacionalne kulturne baštine. Odnos znanosti i baštinskih ustanova aktualna je tema dugi niz godina na nacionalnoj razini, no pojavila se i među djelatnicima osječkih kulturnih i znanstvenih institucija, među kojima su i osobe koje su svoj profesionalni habitus gradile jednim dijelom u muzejskoj, a drugim dijelom u visokoškolskoj ustanovi. Iz iskustvenog rakursa započelo je propitivanje teme suodnosa muzeja i znanstvenih institucija, odnosno muzejskog i znanstvenog rada. Na temelju istraživanja provenijencije umjetnina na primjerima plemićkih zbirki istočne Hrvatske koje je započelo unutar muzejske ustanove, Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku kao stručni, potom znanstveni rad, voditeljice zbirki slikarstva, crteža i grafika 18. i 19. stoljeća, a nastavilo se znanstveno-nastavnim radom na sveučilištu, nastojalo se doprinijeti temi povezivanja znanstvenih i muzejskih institucija te znanstvenog rada u baštinskim ustanovama.

Znanstveno istraživanje pomaže muzejskim stručnjacima da održe visoke etičke standarde u vezi s provenijenci-

jom. Transparentnost u pogledu povijesti vlasništva povećava povjerenje javnosti u muzejske institucije. Istraživanje provenijencije često obuhvaća suradnju s drugim muzejima, institucijama i znanstvenicima uz interdisciplinarni pristup koji uključuje povjesničare umjetnosti, stručnjake za restauraciju, pravnike i druge stručnjake, što je prikazano na primjeru istraživanja plemićkih zbirki istočne Hrvatske.

Na primjeru metodologije istraživanja plemićkih zbirki u nacionalnim muzejima pokušalo se prikazati način rekonstrukcije i detektiranja određenih djela koja u svojim začetcima često nisu bila stručno obrađena, datirana, atribuirana i vrlo često su bila nerestaurirana. Uvidom u muzejsku i arhivsku građu te privatne zbirke uspjelo se različitim znanstvenim metodama identificirati oko 900 umjetnina koje su pripadale plemićkim obiteljima na području Slavonije, Srijema i Baranje, odnosno na prostoru današnje istočne Hrvatske.

Istraživanje provenijencije umjetnina u muzejskim ustanovama ima ključnu ulogu u očuvanju kulturne baštine, promicanju etičkih standarda te povratu umjetnina.

Sl. 11. *Poleđina umjetnine sa zapisom, pečatom i oznakom, Alvina grofica Pejačević, Pejsaž u suton, oko 1860. ulje na platnu, MSO-156213*

Sl. 12. *Identificiranje okvira i umjetnina, Jasminka Najcer Sabljak, viša kustosica i Tihomir Ferlin, muzejski tehničar Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku u Muzeju Valpovštine, Valpovo, 28. 10. 2009.*

LITERATURA

Balabanić, Josip; Čaleta, Darija; Vuković, Marijana. Prirodoslovni muzeji i znanstveni rad. // *Informatica Museologica*, 3/4(1998), Str. 47–54.

Bošković, Đorđe. // *Rumsko vlastelinstvo obitelji Pejačević*. // *Likovna baština obitelji Pejačević* (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013. Str. 267–278.

Cvetnić, Sanja. Znanstveni rad u Galeriji starih majstora ili orijentacijski maraton s preprekama, // *Informatica Museologica*, 3/4 (1998), Str. 47–54.

Gesheva, Yordanka. // *Obitelj Pejačević i Bugarska*. // *Likovna baština obitelji Pejačević* (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013., Str. 255–267.

Pajrić, Franjo. *Pejačevići i grad Šopron*. // *Likovna baština obitelji Pejačević* (katalog izložbe). Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013. Str. 278–288.

Zgaga, Višnja. Znanstveni rad u muzejima – recepcija i valorizacija. *Informatica Museologica*, 3/4 (1998). Str. 5–8.

Zec, Daniel. Antun Bauer i osnivanje Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku // *Znanstveno-stručni skup „Prof. dr. Antun Bauer muzealac i donator”* Zagreb, Hrvatska, 03.12.2021-03.12.2021.

IZBOR OBJAVLJENIH RADOVA VEZANIH UZ ISTRAŽIVANJA PLEMIČKIH ZBIRKI

Najcer Sabljak, Jasminka. *Likovna baština obitelji Pejačević iz Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku* (magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), 2007.

Najcer Sabljak, Jasminka. *Likovna ostavština velikaških obitelji*. // *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* (katalog izložbe). / urednici Vesna Kusin, Branka

Šulc. Sv. 2. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske; Galerija Klovićevi dvori, 2009. Str. 464–469.

Najcer Sabljak, Jasminka. *Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), 2012.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe = The art heritage of the Pejačević family: a study and thematic exhibition: catalogue of the exhibiton*. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013.

Najcer Sabljak, Jasminka. *Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardije i Rima do Iloka*. Osijek, Zagreb, Ilok: Muzej likovnih umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske; Muzej Grada Iloka, 2015.

Najcer Sabljak, Jasminka. *Bakrorezi i bakropisi iz plemićkih zbirki Slavonije i Srijema. VII. Dani grafike u Muzeju likovnih umjetnosti*, (katalog izložbe) Muzej likovnih umjetnosti, Osijek, 2015.

Najcer Sabljak, Jasminka, Zec, Daniel. *Metodologija istraživanja umjetničkih djela u muzejima*. (poster) // *Festival znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek*, Osijek, 2016.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. *Povijest likovne zbirke Valpovačkih vlastelina // Valpovački vlastelini Prandau – Normann: (katalog izložbe)* // urednici Danijel Jelaš et al.; Osijek – Valpovo, Muzej likovnih umjetnosti, 2018.

Najcer Sabljak, Jasminka. *Danica Pinterović i muzealizacija zbirki slavonskog plemstva*. // *Osječki zbornik*, 34(2018), Str. 99–106.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. *Povijest likovne zbirke alpovačkih vlastelina // Valpovački vlastelini*

Prandau – Normann: katalog izložbe // urednici Danijel Jelaš et al. Osijek – Valpovo, Muzej likovnih umjetnosti et al., 2018. Str.124.

Najcer Sabljak, Jasminka; Roth, Ivan. Likovna baština, katalog izložbe // *Valpovački vlastelini Prandau – Normann: katalog izložbe* / urednici Danijel Jelaš et al., Muzej likovnih umjetnosti et al., Osijek – Valpovo, 2018. Str. 347, 366.

Najcer Sabljak, Jasminka; Bošković, Đorđe. Likovna i rukopisna ostavština Ladislava grofa Pejačevića iz Retfale i Rume. // *Scrinia Slavonica* 18(2018), Str. 129–174.

Najcer Sabljak, Jasminka. Portraits of Habsburg Rulers in the Aristocratic Collections of Eastern Croatia = Portreti vladara obitelji Habsburg u plemićkim zbirkama istočne Hrvatske. // *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 43(2019), Str. 151–160.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. // *State Authorities and the Heritage of Noble Families of Eastern Croatia // Art and Politics in the Modern Period – conference proceedings*, urednici Dragan Damjanović,; Lovorka Magaš Bilandžić, Željka Miklošević. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019. Str. 221–229.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Pitanje transfera i provenijencije umjetnina na primjeru zbirke obitelji Eltz i Odescalchi. *Zbornik Matice srpske za likovne umjetnosti*, 47 (2019), Str.121–132.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Umjetničke zbirke slavonskih plemićkih obitelji // *Umjetnost slavonskog plemstva: vrhunska djela europske baštine. Katalog izložbe*, Galerija Klovićevi dvori Zagreb, 22. travnja – 18. srpnja 2021.

E-IZVORI / MREŽNA STRANICA

Terezinska deklaracija, dostupno na <https://cendo.hr/novosti.aspx?id=473&title=terezinska-deklaracija#gsc.tab=0>, pristupljeno 18. 10. 2023.

Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art, <https://www.state.gov/p/eur/rt/hlcst/270431.htm> pristupljeno 13. 10. 2023.

Hrvatska zaklada za znanost, <https://hrzz.hr/o-zakladi/>

DARIAH, <https://dariah.hr/hr/naslovnica/>

Franulić, Markita. Stručni i pomoćni stručni djelatnici u hrvatskim muzejima – pregled (tekst izlaganja na 1. kongresu muzealaca Hrvatske, 2008.), dostupno na mrežnim stranicama Muzejskog dokumentacijskog centra

<https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Kongres-strucnjaci-M-Franulic.pdf>, pristupljeno 3. 10. 2023.

Muzejski dokumentacijski centar https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Statisti%C4%8Dki%20pregled%20za%202022_MDC.pdf

Informatica Museologica, <https://hrcak.srce.hr/broj/11577>, pristupljeno 15. 10. 2023.

Portal *e-kultura*, <https://ekultura.hr/> pristupljeno 20. 12. 2023.

Pravilnik o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja, stupio na snagu 30. listopada 2019. godine (NN 104/2019).

Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije, stupio na snagu 18. ožujka 2006. (NN 30/06).

THE ROLE AND STATUS OF SCIENTIFIC RESEARCH IN MUSEUM INSTITUTIONS: A CASE STUDY OF THE PROVENANCE RESEARCH OF ARTWORKS FROM NOBLE COLLECTIONS

SUMMARY

As part of the scientific colloquium “Science in the Service of Cultural Heritage” held in 2023 at the Academy of Arts and Culture in Osijek in collaboration with the Museum of Slavonia, the topic of the status of scientific work in museums, specifically scientific research in museum institutions, was addressed. This topic had not been addressed for many years and represents a key point in the scientific examination of the national cultural heritage preserved in museum institutions.

The theme connects museum and higher education institutions, institutes, and scientific research organizations where researchers often utilize museum materials. In addition to museum materials, all available information about exhibitions and museum publications found in digital databases and thesauri is explored. In this context, the current question of the accessibility of research sources, or the

openness of the museum community to scientific institutions and researchers, becomes relevant.

The theme of the scientific colloquium also brought attention to the current status of scientific work by museum professionals, which has not been sufficiently defined and valued for many years and is often based on individual preferences. Using the example of interdisciplinary research on noble collections, various scientific methods and research approaches were presented, demonstrating successful efforts in reconstructing the provenance of a large number of artworks in national museums and galleries. In some cases, a nearly complete picture of the original collections of noble families was created.

Keywords: science, research, museums, provenance of artworks, noble collections.